

УДК 342.8

ВИБОРЧЕ ПРАВО У СУБ'ЄКТИВНОМУ ЗМІСТІ SUFFRAGE IN SUBJECTIVE CONTENT

Апшай Ф.В.,

*здобувач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Автор висвітлює окремі теоретичні питання суб'єктивного виборчого права України. Зосереджено увагу на розкритті термінологічних особливостей категорії «суб'єктивне виборче право». Наводяться думки ряду вчених-конституціоналістів щодо аналізованого поняття.

Ключові слова: виборче право, суб'єктивне виборче право, принципи виборів, інститут виборчого права.

Автор освещает отдельные теоретические вопросы субъективного избирательного права Украины. Сосредоточено на раскрытии терминологических особенностей категории «субъективное избирательное право». Приводятся мнения ряда ученых-конституционалистов относительно рассматриваемого понятия.

Ключевые слова: избирательное право, субъективное избирательное право, принципы выборов, институт избирательного права.

The author examines some theoretical issues of subjective suffrage of Ukraine. The emphasis is on disclosure terminological features category of «subjective right to vote». Opinion of some scholars, constitutionalists on test concept are given.

Key words: suffrage, subjective suffrage, principles of elections, institute of suffrage.

Одним із визначальних інститутів безпосередньої демократії є вибори, які, за чинною Конституцією України, віднесені до основних засад конституційного ладу України. Разом з тим вітчизняний конституційно-правовий досвід проведення виборів загалом та чергових виборів народних депутатів України 2012 року зокрема нагально засвідчив наявність суттєвих електоральних розривів між виборцями та обраними ними представниками до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Це виявилось у вкрай низькому виконанні обраними кандидатами своїх передвиборчих програм, у відсутності постійної комунікації між обраною владою та електоратом й суттєвому дистанціюванні обраних представників від своїх виборців. Однією з головних причин цього є неефективне застосування виборчого права в Україні [1, с. 12].

Таким чином, вільні, періодичні, справедливі та нефальсифіковані вибори стають обов'язковим атрибутом сучасної державності, що об'єктивно сприяє підвищенню ролі та значення опосередковуючого їх виборчого права, що утворює юридичний фундамент формування та функціонування всіх інститутів системи представницької демократії [2, с. 78].

Виборче право та супутнє йому законодавство без жодного перебільшення набувають особливий соціально-політичний статус і, як наслідок, цілком обґрунтовано претендують на самостійне призначення в публічно-правовій системі України. Все це пояснює підвищений інтерес, який привертає до себе виборча проблематика в юридичній науковій літературі. Разом з тим, незважаючи на значний обсяг досліджень сучасного стану українсько-

го виборчого права, до цих пір багато принципів питань юридичного боку виборчих відносин висвітлюються та піднімаються лише фрагментарно і часто навіть дуже суперечливо [3, с. 12]. Це стосується навіть таких засадничих начал щодо з'ясування природи виборчого права як об'єктивного правового феномена, що пов'язані з його поняттям, предметом, методом, змістом і місцем у правовій системі України.

Так, спроби визначити поняття виборчого права вже неодноразово робилися у вітчизняній правовій науці. Отже, термін «виборче право» у науковій юридичній літературі часто зустрічається, але єдиної точки зору щодо його єдиного визначення нема. Слід також відзначити, що на відміну від дефініції «виборча система» термін «виборче право» сьогодні в юридичній науковій літературі не має таких різноманітних, іноді полярних, трактувань [4, с. 13]. Хоча, як зазначає М. Ставнійчук, у науці радянського державного права не було одноставного розуміння обсягу та меж правового регулювання виборчого права [5, с. 32] і, відповідно, не існувало його єдиного розуміння.

У суб'єктивному значенні під «виборчим правом» у науковій літературі розуміються правомочності, що встановлюються нормами об'єктивного виборчого права, які належать конкретним суб'єктам правовідносин [6, с. 8]. Дані правомочності надають громадянину гарантоване право на участь у виборах і складають собою комплекс конкретних прав особи, основними з яких є право обирати та бути обраним до органів державної влади та місцевого самоврядування. У конституційній теорії ці правомочності називаються активне та пасивне виборче право.

На думку А. Корнеевського та Т. Шаповала, передумовою участі кожного з громадян у здійсненні народовладдя є право голосу – саме загальне суб'єктивне право індивіда, що відкриває йому можливість разом з іншими брати участь у всіх процедурах, через які виявляється і здійснюється воля народу [7, с. 39]. Таке право, за змістом статті 70 Конституції України, мають громадяни, які на день проведення виборів або референдуму досягли вісімнадцяти років і невизнані судом недієздатними. Цим положенням не відповідає звужене трактування такого права лише як одного з «основних суб'єктивних виборчих прав громадян – права голосу (активного виборчого права), права бути обраним (пасивного виборчого права), права висунення кандидатів у народні депутати України (номінаційного виборчого права)» [8, с. 11].

Примітно, що, наприклад, Конституція Російської Федерації не містить поняття «право голосу», внаслідок чого у нормативно-правових актах для позначення права громадян на участь у різних формах безпосереднього здійснення влади народом використовуються особливі словосполучення: «виборчі права» та «право на участь у референдумі». З правом голосу, крім голосування на виборах (за прийнятою термінологією – активне виборче право), відповідними положеннями Конституції України пов'язані такі конкретні суб'єктивні права громадянина, як можливість бути обраним народним депутатом України (частина друга статті 76), Президентом України (частина друга статті 103), якщо виконані інші умови для балотування (пасивне виборче право), право підписувати вимогу про проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою (частина друга статті 72) [7, с. 40].

Ряд вчених-правників (В. Максаков, Е. Тадевосян, В. Чиркін та інші) під суб'єктивним виборчим правом розуміють *можливість брати участь у виборах*. Деякими нюансами відрізняється від названого підходу точка зору таких авторів, як А. Автономов та Ю. Веденєв. Так, зокрема, А. Автономов відносить до суб'єктивного права *можливість всіх громадян без винятку брати участь у виборах* [9, с. 33].

У деяких роботах під суб'єктивним виборчим правом розуміється право громадян брати участь в утворен-

ні представницьких органів, тобто обирати ці органи та бути обраними [10, с. 188]. Виходячи з цієї позиції, суб'єктивним є право громадян брати участь виключно у формуванні *представницьких органів*.

На наш погляд, спірним є також і визначення суб'єктивного виборчого права, запропоноване І. Алебастровою. На думку вченого, суб'єктивне виборче право являє собою *комплекс юридичних можливостей людини та громадянина (частіше громадянина), а також деяких інших суб'єктів (партій та інших громадських об'єднань) щодо участі у виборах* [11, с. 160]. Разом з тим таке визначення практично нівелює суттєва різниця між громадянами та не громадянами держави, що впливає з наявності або відсутності у них права на участь у виборах. Так, зокрема, у переважній більшості країн світу виборчі права в повному обсязі належать лише громадянам держави. Якщо ж іноземці та особи без громадянства й наділяються правом голосу, то це стосується тільки муніципальних виборів. У більшості демократичних країн світу наявний значний консенсус суспільства з даного питання, особливо в умовах масової імміграції. Обмеження політичних прав не громадян розглядається в якості одного з найефективніших засобів збереження національної і культурної ідентичності [12, с. 191].

В контексті вищевказаного слід відзначити, що партії та інші громадські об'єднання володіють певними можливостями щодо участі у виборах (при цьому, найважливішими з них є об'єднання у виборчі блоки). Проте, цей факт зовсім не означає наявності суб'єктивних виборчих прав у даних політичних суб'єктів. Якщо в середньовічному суспільстві (де існували станове представництво та голосування у корпораціях), таке визначення кола носіїв суб'єктивного виборчого права і було б справедливим, то по відношенню до сучасного суспільства, в якому виборчі права здійснюються громадянами, в основному, безпосередньо, такий підхід не є обґрунтованим. Сам факт наявності у певної особи яких можливостей для участі у виборах не означає того, що дана особа володіє суб'єктивними виборчими правами [12, с. 192].

Не можна залишати поза увагою і ще один підхід до визначення суб'єктивного виборчого права. Так, А. Постніков запропонував розуміти під виборчим правом громадян передбачене в Основному законі право обирати та бути обраним до органів державної влади та органи місцевого самоврядування. При цьому, як зазначає автор, дані конституційні права громадян «є основними, базовими і забезпечуються цілим рядом конкретних прав громадян, сфокусованих на окремих стадіях виборчого процесу» [13, с. 4].

Така ж думка висловлювалася й такими вченими, як А. Вешняков і В. Лисенко: суб'єктивне виборче право являє собою «гарантоване державою право громадян брати участь у виборах» [14, с. 25]. Суб'єктивне право розглядається даними авторами в якості комплексу виборчих прав громадянина.

Слід погодитися із думкою М. Желтова, що варто називати такий підхід офіційно визнанням, оскільки саме він знайшов відображення в нині чинному виборчому законодавстві [12, с. 192]. При цьому таке трактування суб'єктивного права має під собою певні підстави. Дійсно, навряд чи правомірно зводити сутність суб'єктивного виборчого права тільки до сукупності активного та пасивного виборчого права. Участь громадянина у виборах в принципі не може зводитися виключно до акта його безпосереднього голосування та можливого висунення його в якості кандидата. Практично в усіх країнах спостерігається різноманіття форм участі громадянина у виборах.

Саме тому нам видається, що *суб'єктивне виборче право – це закріплене у Конституції гарантоване державою право громадян, а у випадках, передбачених у чин-*

ному законодавстві також і осіб, що не є громадянами цієї держави, брати участь у виборах (обирати та бути обраним). При цьому слід враховувати, що суб'єктивне виборче право осіб, які не є громадянами держави, може

піддаватися істотним обмеженням. Навіть у тих країнах, де не громадяни мають право брати участь у виборах, дане право найчастіше поширюється тільки на участь у муніципальних виборах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рибак Н.С. Конституційно-правові засади виборчої системи України : дис....канд. юр. наук за спец. – 12.00.02 «конституційне право; муніципальне право» / Наталія Степанівна Рибак. – К., 2013. – 210 с.
2. Веденеев Ю.А. Новое избирательное право Российской Федерации: проблемы реформирования и механизм развития / Ю.А. Веденеев // Вестник Центральной избирательной комиссии Российской Федерации. – 1997. – № 2. – С. 76-81.
3. Князев С.Д. Избирательное право в правовой системе Российской Федерации: проблемы теории и практики : дис...докт. юр. наук по спец. : 12.00.02 – «конституционное право» / Сергей Дмитриевич Князев. – Владивосток. – 1999. – 507 с.
4. Марцеляк О.В. Виборче право: сучасне розуміння і сутність / О.В. Марцеляк // Публічне право. – № 2 (2011). – С. 12-18.
5. Ставнійчук М.І. Законодавство про вибори народних депутатів України: актуальні проблеми теорії і практики / М.І. Ставнійчук. – К., 2001. – 188 с.
6. Самсонов А.В. Конституционные средства защиты избирательных прав граждан : автореф. дис. ...канд. юрид. наук / А.В. Самсонов. – Волгоград, 2000. – 21 с.
7. Корнеев А. Конституційно-правовий інститут виборів і суб'єктивні виборчі права громадян (Можливості удосконалення) / А. Корнеев та Т. Шаповал // Вісник Центральної виборчої комісії. – № 4 (14). – 2008. – С. 39-45.
8. Науково-практичний коментар Закону України «Про вибори народних депутатів України» / За ред. Ю.Б. Ключковського. – К.: Парламентське вид-во, 2006. – 220 с.
9. Автономов А. Сравнительное избирательное право / А. Автономов. – М. : Норма, 2003. – 208 с.
10. Конституционное право зарубежных стран / Под ред. В.О. Лучина, Г.А. Василевича, А.С. Прудникова. – М. : Юнити-Дана, 2001. – 687 с.
11. Алебастрова И.А. Конституционное право зарубежных стран / И.А. Алебастрова. – М. : Юрайт-М, 2001. – 640 с.
12. Желтов М.В. Субъективное избирательное право: к определению понятия / М.В. Желтов // Известия ТПУ. – 2005. – № 4. – С. 191-195.
13. Постников А.Е. Актуальные направления развития избирательного законодательства / А.Е. Постников // Журнал российского права. – 2004. – № 2. – С. 3-10.
14. Вешняков А. Избирательное право и избирательный процесс в Российской Федерации / А. Вешняков, В. Лисенко. – М. : Норма, 2003. – 816 с.
15. Різак І.М. Вибори Президента України: український та зарубіжний досвід : наук.-практ. видання / І.М. Різак, М.М. Опачко, Ю.М. Бисага, Д.М. Белов. – Ужгород : Ліра, 2004. – 98 с.
16. Різак І.М. . Вибори Президента України: запитання і відповіді :наук.-практ. видання / І.М. Різак, М.М. Опачко, Ю.М. Бисага, Д.М. Белов. – Ужгород : Ліра, 2004. – 178 с.
17. Белов Д.М. Вибори до вищих органів державної влади як засіб відповідальності / Д.М. Белов, Ю.Ю. Бисага // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право» – 2010. – Випуск 13. – Частина 1. – С. 100-105.